

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI KIMYO SANOATIDA INNOVATSION
FAOLIYATINI SAMARALI RIVOJLANTIRISH

Najmiddinov O'tkir Rustamovich

*O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
OSIYO XALQARO UNIVERSITETI IQTISODIYOT (Tarmoqlar va sohalar bo'yicha)
magistri*

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8083324>

Annotation: *this article reflects information on the effective development of innovative activities in the chemical industry of the Republic of Uzbekistan.*

Keywords: *chemical industry, chemical product, export potential, digital economy, investment activity, gross production, financial and economic status.*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o'zbekiston respublikasi kimyo sanoatida innovatsion faoliyatini samarali rivojlantirish borasida ma'lumotlar o'z aksini topadi.*

Kalit so'zlar: *kimyo sanoati, kimyoviy mahsulot, eksport potentsiali, raqamli iqtisodiyot, investitsion faoliyat, yalpi ishlab chiqarish, moliyaviy-iqtisodiy holat.*

Аннотация: *В данной статье отражена информация об эффективном развитии инновационной деятельности в химической промышленности Республики Узбекистан.*

Ключевые слова: *химическая промышленность, химическая продукция, экспортный потенциал, Цифровая экономика, инвестиционная деятельность, валовое производство, финансово-экономическое положение.*

Bugungi kunda mamlakatimizda bosib o'tgan taraqqiyot yo'lining chuqur taxlili, jaxon bozori konunkurensasi keskin o'zgarib raqobat tobora kuchayib borayotgani davlatimizni yanada barqorar va jadal suratlar bilan rivojlantrish uchun mutlaqo yangicha yondashish xamda tamoillarni ishlab chiqish va ro'yobga chiqarishni taqoza etmoqda.

Iqtisodiyot globallashuvining yangicha sharoitida iqtisodiy rivojlanishning asosiy belgisi ishlab chiqarishning texnologik usuli va ularning butun jamiyat iqtisodiy salohiyatiga ta'siridagi o'zgarishlar hisoblanadi. Ko'pchilik zamonaviy tadqiqotchilarning ma'lumotlariga ko'ra, bugungi kunda ro'y berayotgan innovatsion o'zgarishlar nafaqat jamiyatning ishlab chiqarish kuchlarini o'zgartiradi, balki ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlar tizimidagi markaziy bo'g'inni ham ifodalaydi.

Jahondagi rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, iqtisodiyotda innovatsion faoliyatning keng joriy etilishi hamda investitsion faollik xalqaro miqyosdagi raqobatbardoshlikni oshirib, barqorar rivojlanish uchun xizmat qiladi. Ayniqsa, kimyo sanoati korxonalarida innovatsion-investitsion faoliyatning keng yo'lga qo'yilishi tarmoq iqtisodiy samaradorligining oshishiga ahamiyatli ta'sir ko'rsatadi. Dunyoda kimyo sanoatining yalpi ishlab chiqarish hajmi qariyb 2 trillion dollarni tashkil etadi. Xususan jaxonda kimyo sanoati eng rivojlangan Germaniya, Italiya, Fransiya, Buyuk Britaniya, Niderlandiya, Belgiya jahon kimyo mahsulotlari ishlab chiqarish va eksportining 23-24%, AQSh – 20%, Yaponiya– 15%, Rossiyada – 3-4 % ni tashkil qiladi. Bu esa innovatsion-investitsion faoliyatni rivojlantirish hamda rag'batlantirish mexanizmlari samaradorligini bildiradi.

So'nggi yillarda sohada yaratilgan poydevor kimyo sanoati salohiyatini yaqin 3 — 5 yil davomida barqorar o'sish dinamikasini ta'minlay oladi. Biroq, kimyo sanoatining

barcha yo'nalishlarini uzoq muddatli barqaror rivojlanishiga mustahkam zamin yaratish uchun sohani transformatsiya qilish jarayonlarini, eng ilg'or xorijiy tajribalardan kelib chiqqan holda jadallashtirish zarurligini taqozo etmoqda.

Hozirgi vaqtda kimyo sanoati respublikada eng ko'p energiya talab qiladigan va moddiy talab qiladigan tarmoqlardan biri bo'lib qolmoqda. Xarajatlarning eng katta ulushi taxminan 42% xom ashyo va materiallar, so'ngra 30% yoqilg'i va energiya bilan ta'minlanadi, xarajatlarning eng kichik ulushi taxminan 3% mehnat va xizmatlar uchun to'lov va 4% uskunalarni aromatizatsiya qilishrga yo'naltiriladi. Juda yuqori energiya iste'moli korxonaning beqaror moliyaviy-iqtisodiy holatiga olib keladi.

So'nggi yillarda kimyo sanoati tarmog'idagi takror ishlab chiqarish jarayonida davlat ishtirokining sezilarli darajada pasayishi, kapital bozorida uzoq muddatli resurslarning yetishmasligi va aksariyat tovar ishlab chiqaruvchilar uchun qarz mablag'larining yetishmasligi ularning yuqori —narxli tufayli innovatsiyalarga bo'lgan investitsiyalarni asosiy manba bo'lishiga olib kelmoqda. Moliyalashtirish asosan hususiy mablag'lar (amortizatsiya ajratmalari, foyda) hisobiga amalga oshirilmoqda.

Shu munosabat bilan —O'zbekiyosanoat AJdagi innovatsion-investitsion siyosatni takomillashtirish, investitsion faoliyatni rag'batlantirish va investitsion salohiyatni oshirish faoliyatni rivojlantirish uchun qulay sharoit yaratish lozim. Mamlakatimizdagi kimyo sanoati korxonalarida mahsulotlar ishlab chiqarish va ularning eksport salohiyatini rivojlantirish masalasida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 13 fevraldagi —Kimyo sanoati korxonalarini yanada isloh qilish va moliyaviy sog'lomlashtirish, yuqori qo'shimcha qiymatga ega bo'lgan kimyo mahsulotlari ishlab chiqarishni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risidagi PQ-4992- sonli qarori muhim ahamiyatga egadir.

Tarmoqda yaratilgan poydevor kelgusi yillarda kimyo sanoatidagi korxonalarining eksport va innovatsion-investitsion salohiyatining barqaror o'sish dinamikasini ta'minlashga zamin yaratadi. Shuningdek, kimyo sanoatining barcha yo'nalishlarini uzoq muddatli ilg'or innovatsion-investitsion faoliyatini rivojlantirish uchun mustahkam bazani yaratish, eng ilg'or xorij tajribalarini inobatga olgan holda, tarmoqdagi mavjud quvvatlarni takomillashtirish jarayonlarini tezlashtirishni talab qilib qoladi. Ushbu jarayonlarni amalga oshirish uchun investitsion faollikni yanada rivojlantirish kerak bo'ladi.

O'zbekistondagi kimyo sanoati korxonalariga 2016-2020 yillarda 2,1 mlrd. dollarga teng qiymatli loyihalar amalga oshirilgan. Buning natijasida 3155 ta yangi ish o'rni yaratish imkoniyati yaratildi. Loyihalar ishga tushirilishi natijasida jami 1,35 trln. so'm byudjetga yo'naltirilgan.

Bu yillar davomida 5,9 trln. so'mlik mahsulotlar ishlab chiqarildi. 2016-2020 yillar oralig'ida jami 16 loyiha yakunlandi va ishga tushirildi. Loyihalarni amalga oshirish uchun jalb qilingan mablag'lar 100 % o'zlashtirildi. Ularning tarkibida 93,5 mln. dollar to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar o'zlashtirilgan hamda 30 ta turdagi yangi mahsulotlarni ishlab chiqarish yo'lga qo'yildi.

Kimyo sanoati korxonalarining xususiy investitsiya loyihalarini birgalikda moliyalashtirish, bu orqali kapital qo'yilmalar oqimini ko'paytirish, iqtisodiyotning kimyo sanoati tarmog'ida amalga oshirilayotgan innovatsion-investitsion loyihalaridagi risklarni kamaytirish imkoniyatiga ega bo'lish mumkin. Foyda va amortizatsiya —O'zbekiyosanoat AJning investitsion faoliyatida to'plangan moliyaviy va iqtisodiy muammolarni hal qilish, innovatsion loyihalarni moliyalashtirish xususiy manbalar hisobidan amalga oshirish mumkin. Shuningdek amortizatsiya fondidagi mablag'larni depozitga qo'yish va daromad olish hisobiga hamda ustav kapitalini oshirish orqali moliyalashtirish manbalari sonini kengaytirish mumkin.

Hozirgi paytda «O'zkimyosanoat» AJ korxonalariga investorlarni jalb qilish bo'yicha faol investitsion siyosat yuritmoqda. Maqsadi energiya tejamkorligi sezilarli bo'lgan holda eng yuqori unumdorlikni ta'minlash hisoblangan mahalliy va xorijiy injiniring kompaniyalarining eng yangi ishlanmalarini qo'llagan holda ammiak ishlab chiqarish bo'yicha yirik tonnajli agregatlarni modernizatsiyalash va qayta ta'mirlash bo'yicha tashkiliy chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. O'tgan yildan boshlab mineral o'g'itga talabni qondirish uchun 3.1 mlrd dollarlik 17 ta investitsiya loyihasi amalga oshirila boshlandi.. Korxonada 2020 yil 9 oyda ishlab chiqarilgan sanoat mahsulotlari qiymati 5 684,9 mlrd.so'mni tashkil yetgan bulib usish su'rati 105,1% ni tashkil etgan. 2020 yil yakunida ishlab chiqariladigan sanoat mahsulotlari qiymati 7 704,6 mlrd.so'm bulib, usish su'rati 118% (2019 yilga nisbatan). 2021 yilda ishlab chiqariladigan sanoat mahsulotlari qiymati 9 291,1 mlrd.so'mni usish su'rati esa 121,0% ni (2018 yilga nisbatan) tashkil etdi.

Kimyo sanoati korxonalarining xususiy investitsiya loyihalarini birgalikda moliyalashtirish, bu orqali kapital qo'yilmalar oqimini ko'paytirish, iqtisodiyotning kimyo sanoati tarmog'ida amalga oshirilayotgan innovatsion- investitsion loyihalaridagi risklarni kamaytirish imkoniyatiga ega bo'lish mumkin. Foyda va amortizatsiya —O'zkimyosanoat AJning investitsion faoliyatida to'plangan moliyaviy va iqtisodiy muammolarni hal qilish, innovatsion loyihalarni moliyalashtirish xususiy manbalar hisobidan amalga oshirish mumkin. Shuningdek amortizatsiya fondidagi mablag'larni depozitga qo'yish va daromad olish hisobiga hamda ustav kapitalini oshirish orqali moliyalashtirish manbalari sonini kengaytirish mumkin.

Xulosa sifatida shuni ta'kidlash mumkinki, har qanday tizimning boshqarilishi uchun eng muhim shart uning barqarorligi bo'lib, unda ma'lum bir qonun va qaror bilan ishlaydigan tizimning ta'minlanganligidir.

Adabiyotlar:

1. Boymirzaev B.J. —O'zbekko'mirl aksionerlik jamiyatini innovatsion faoliyat asosida samarali rivojlantirish/Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi Avtoreferati. -T.: 2020. 23bet
2. Nabieva S.A. Sanoat korxonalarida innovatsion salohiyatni rag'batlantirish mexanizmlari takomillashtirish. I.f.f.d ilmiy darajasini olish uchun yozilgan avtoreferat – T.: 2021. B.15.
3. Jahongirov I.J. Milliy iqtisodiyotni innovatsion-investitsion rivojlantirish asosida barqaror iqtisodiy o'sishni taminlash. I.f.n ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. – T.: 2019. 36-b.